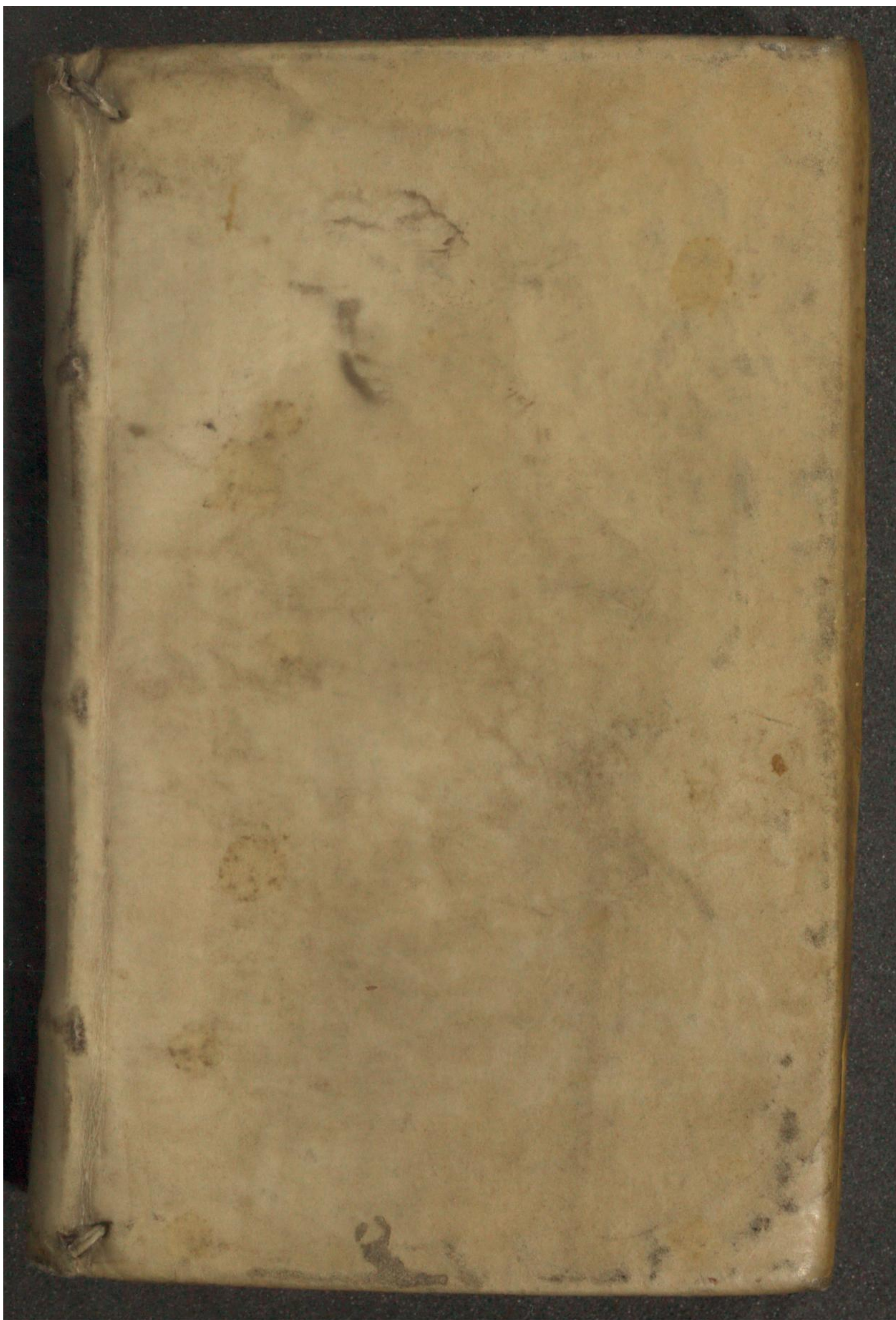
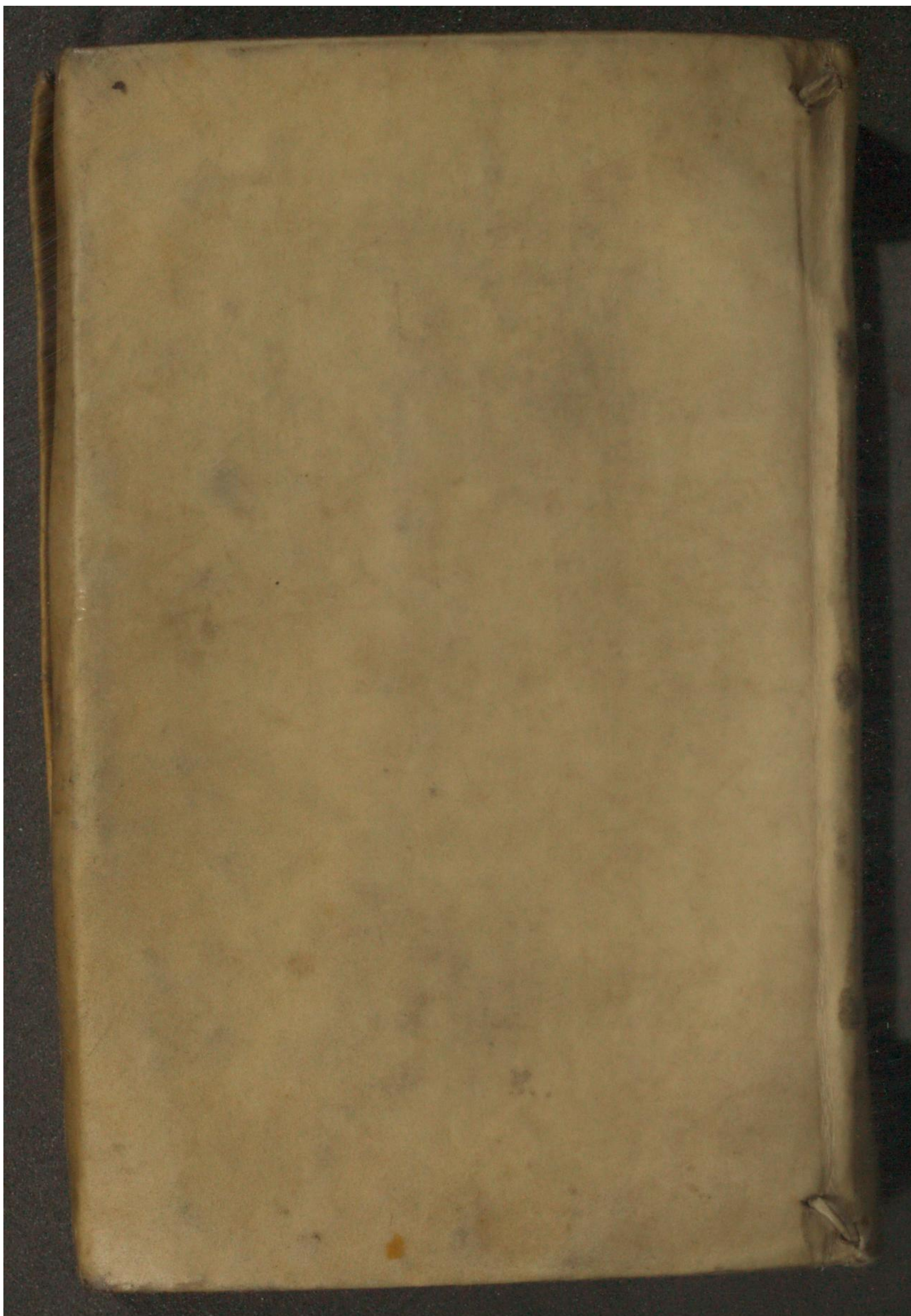

men Siet daer

men Siet daer

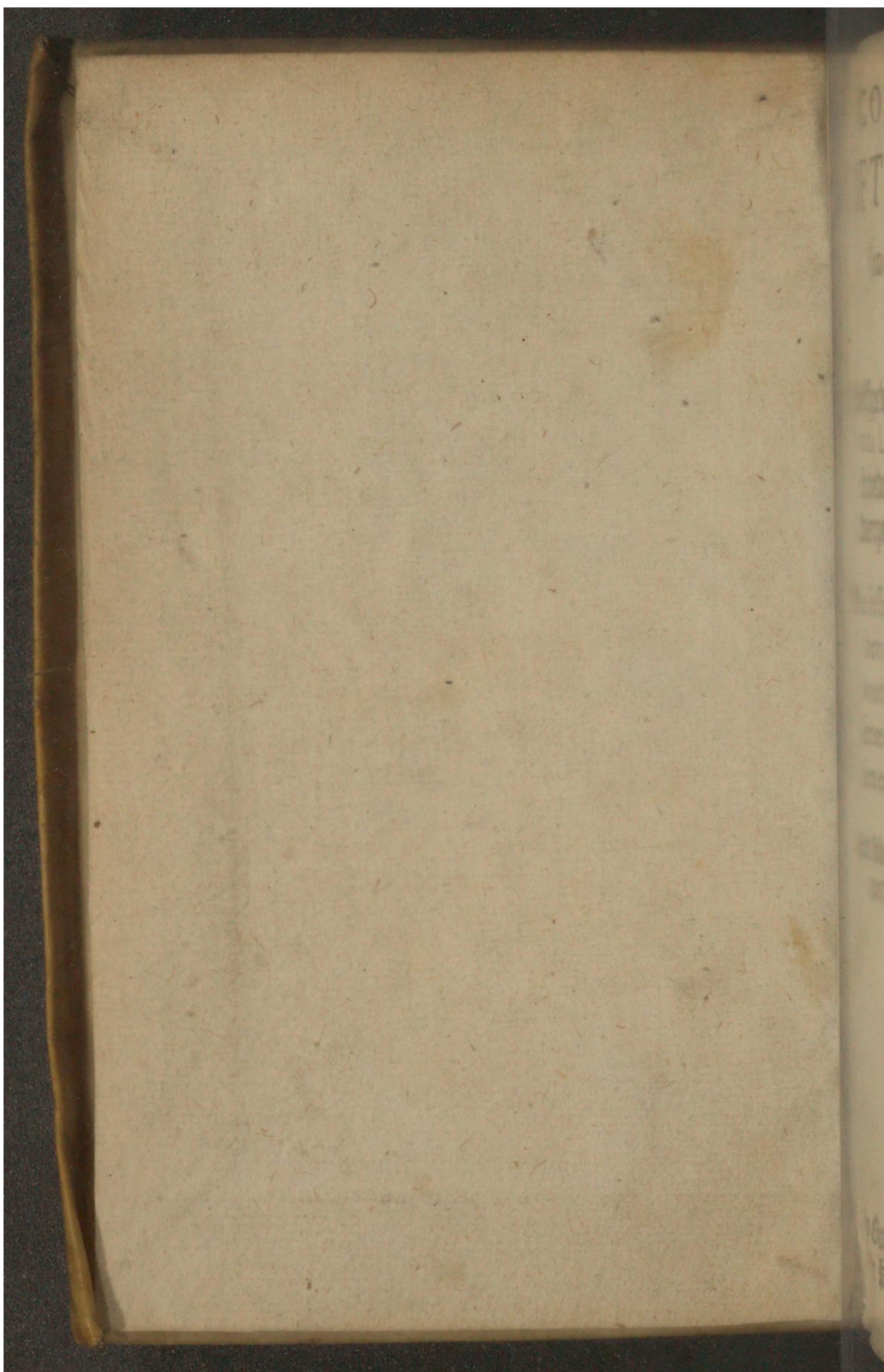
Arnoldus Milius

philippus De pester

1713 Den 28 aprieL

m 6713

Antwerp
Epicopi

(1)

CORT VERHAEL OFT TRACTAET

Vande contagieuse sieckte de Peste

Beschreven door Broeder IAN VANDER LINDEN, Pater vande Cellebroeders binnen de Stadt van Antwerpen.

Die sessendertich Iaren gepractiseert ende hem gheexerceert heeft, binnen de voorseyde Stadt, soo in't cureren, preserueren, als door hem bemerct, bevonden ende beexperimenteert.

Tot solaes van alle Christene menschen / die met dese sieckte mochten bevanghen worden.

T'ANTWERPEN,
By Guilliam Verdussen / op onse L. Vrouwe Kerck-hoff. M. DC. XXXIV.

1634.

WELLCOME
HISTORICAL
MEDICAL
LIBRARY

AENDE EDELE

Wijſe ende ſeer voorſienige Heeren,

Mijne Heeren Borgemeeſteren, Schepenen, Treſoriers, Rentmeeſters, Mijne Heeren de Policy-meeſters, ende Raedt der vermaerder Stadt van Antwerpen.

YNE Edele, eerweerdige, wijſe, ende ſeer voorſienighe Heeren, alſoo V.L. kennelijck is, dat ick my bemoeyt heb, het cureren, ende preſerueren, nopende de haeſtighe ſieckte de Peſte, door het verſoeck van mijne Edele Heeren voorſchreven; ende alſoo ick, met weet en danck van mijne Eerweerde Heeren voornoemt, hadde aenveerdt een loffelijcke reyſe naer het heylich Landt ende de Stadt van Ieruſalem, viſiterende aldaer de heyli-

heylige plaetſen, ſoo het heylich glorieus graf ons Heeren, den berch van Caluarien, Bethleem, Naſareth, met al de plaetſen der myſteriē daer rontom gheleghen, ende was vertrocken met mijnen Biecht-vader Pater Iacobus Pucenius Procurator van de Predic-Heeren den 29. Meert 1633. ende ben Godt lof, met gheluc wederom gecomen in't ſelue jaer den 25. Nouemb. Middelertijt ſijnder ſōmighe perſoonen geweeſt die haer laten voorſtaen datſe oock wat verſtant hebben van de Peſte, ende achter mijnen rugghe gheſeyt hebben, dat ick te lichtveerdich ben in het cureren vande Peſte, ende principael in het corroſijuen: welck occaſie is, dat ick dadelijck de pen heb inde hant ghenomen om my daer teghen te verantwoorden, alſoo V. Edelheden ſult connen leſen, in

het veruolch van mijn tractaet, hopende dat V. E. 'tselue van my in dancke sult ontfanghen voor een nieuwe Iaer, ende beschermen, het welck ick nu sessendertich jaren lanck heb ghepractiseert, ende gheexperimenteert, soo duysenden, Godt lof, en sonder roem ghesproken, binnen dese Stadt met my moeten ghetuyghen, biddende hier mede Godt almachtich, hem belieue V. E. in sijne goddelijcke protectie te bewaren in ghesontheyt, ende regeringhe in officie, en hier namaels de eeuwighe salicheydt. Hier mede blijue ick V. E. dienstwilligen dienaer tot inde doot. Vyt ons Clooster vande Cellebroeders, Anno 1634. den 28. Ianuarij.

Broeder IAN VANDER LINDEN
Pater vande Cellebroeders binnen Antwerpen.

Tot den goedtvvilligen Leser.

BEminden Leser, alsoo ick dit kleyn tractaetken metter haest heb ghe schreven, ende sommighe saken wat onordentlijck heb ghestelt, wilt daer soo nauw niet op letten, maer willet sonder paßie lesen, sulter ghenoech contentement in vinden, want mijne haesticheydt is gheweest, dat ick dit gheerne aen mijne Edele Heeren, ende allen onse ghemeynten voor een nieuwe Iaere soude vereeren: ende alsoo ick nieuwelijck van mijne reyse van Ierusalem ghecomen ben, en heb my niet wel konnen verleghen, om 'tselve met ghemack te schrijven, van alle de goede vrienden die my hebben daghelijckx comen willecom heeten. Houdt my dan geexcuseert, ende ontfanghet voor een goet salich nieuwe jaer, d'welck Godt wil gheven dat beter moet we-

wesen, als de voorledene jaren zijn ghe-weest; ende oock bid ick Godt, dat wy dese Recepten hier beschreven niet veel van doen en moeten hebben, ende neemt mijnen arbeydt in danck, en vaert wel.

M. Ambrosius Pare die schrijft:

Die strijdt teghen de experiencie/
En is niet weerdt eenighe sciencie.

TEr eeren van de Heylighe Dryvuldicheydt ende der gloriofer Moeder Godts Maghet MARIA, ende tot profijt van alle Christene menschen, om de ghesontheydt ende welvarentheydt der lichamen te onderhouden, ende om de siecke ende besmette lichamen weder ghesont te maken, vvil ick sommighe dinghen van die contagieuse sieckte de Peste beschrijven, uyt onse practijcke, die vvy langhe Iaren ghepractiseert ende gheexperimenteert hebben.

De teeckenen die de toecomende Pest prognosticeren oft bewijsen, zijn seven:

HEt eerste teecken is: als de daghen inden Somer seer dickwijls veranderen / ghelijck als het weder smorghens reghenachtich is / daer naer donckerachtich / dan windtachtich; ende sonderlinghe van suyde winden die soel oft smoel zijn.

Het tweede teecken is / als de daghen dickwils inde Snomer doncker schijnen oft regenen wilde / ende niet en regent. Als dit dickwijls ghebeurt / is te sorgen toecomende pest.

Dat derde teecken is / als op de aerde veel vlieghen zijn / beteeckent dat de locht fenijnich ende ontsteken is.

Dat vierde teecken is / als de Sterren dickwijls verschieten ende schijnen te vallen / is oock een teecken dat de locht ontsteken is / ende datter veel fenijnighe reucken en vapeuren inde locht zijn.

Dat vijfde teecken is / als een Comeet staet ende vlieghende schijnt / ghelijck Aristoteles sept: soo beteeckent sulcx groote oorloghe / ende verslaginghe van veel menschen / destructie van steden / verdrinckinghe van schepen

schepen ter zee door groote tempeesten / veranderinghe van rijcken ende landen / en toecomende doot van eenighe groote Heeren oft Princen; als dan apparent dieren tijdt / ende daer nae pest te verwachten is.

Dat seste teecken is / alst veel blixsemt en dondert / sonderlinghe als die uyt den suyden comen.

Dat sevenste teecken is / alsser veel winden waeyen uyt den suyden : want die zijn onsuyver ende corrumperen de locht. Als sulcks ghescheit salmen besorgen toecomende groote pest / ten waere Godt door sijne bermhertichheydt sulckx verhoedde.

Het II. Capittel. Van de oorsake der pest.

DE oorsaken vande pest zijn drijderhande. Ten eersten / die pest komt somtijdts vande onderste wortel / ende somtijdts vande opperste wortel / oft als die locht merckelijcken verandert wort / ende somtijdts van beyde dese wortelen.

Ten tweeden die pest wordt ghegenereert uyt die onderste wortel ghelijck wy sien / uyt vervuylde goten / riolen / sterfputten oft stinckende putten die by de camers staen daermen slaept; oock van doode prijen ende lichamen. van sulcken stanck wordt dickwijls de locht ghecorrumpeert in haer substantie ende qualiteyt

liteyt alleen in sommighe plaetsen. ende dese particuliere corruptie ghebeurt alle daghen/ ende hier uyt komt dickwijls pestilentiale koortse/ waer door dickwijls de Heeren Doctooren der medecijnen bedroghen worden/ die alsulcken febris door gheen pest oft pestilentiale koortsen en houden / zijn nochtans dickwijls pest.

Ten derden komt die pest oock somtijdts van de lichamen van doode menschen die langhe op der aerden onbegraven ligghen / die grooten stanck gheven/ ende de locht infecteren en fenijnich maecken/ oock van staende poelen daer kemp oft vlas in gherot wort.

Ten vierden die pest is somtijdts universeel/ ende somtijdts particulier.

Ten vijfden die pest wordt oock ghegenereert van die opperste wortel/door die krachten der sterren ende der hemelscher lichamen. Hier uyt worden die levende ende die verstādelijcke gheesten der menschen ghecorrumpeert. Hier van spreeckt Auicenna van't firmament des hemels/dat sy lichtelijcken ontsteken worden/ want die hemelsche impressie ende betrockinghe corrumpeert de locht/ende alsoo worden die levende geesten inden mensche ghecorrumpeert.

Ten sesten die pest wordt oock wel ghegenereert van die opperste ende onderste wortelen te samen / als door die hemelsche impres-

sie

sie die de locht corrumpeert en upt de putre-factie der dooder beesten / oft prijen ontrent de zee oft wateren ligghende / worden alsoo door sulcken gheinfecteerde oft bedorven locht / somwijlen de menschen besmet ende dagelijcken met een kortse bevanghen / ende somwijlen met een apostumatie: want die locht die door den asem inghetrocken wort / is somtijts fenijnich ende ghecorrumpeert / ende dan quetst sy dat herte / alsoo dat de natuere menichvuldelijcken beswaert wordt / ende dickwijls alsoo seer / dat sy haer quetsinghe ende schade niet en ghevoelt / want die vrinen en digestien schijnen dan dickwijls goedt te zijn / ende nochtans gaet den patient dickwijls ter dootwaerdts: ende hierom worden door die vrinen naer 'tuytwendich veel menschen bedroghen / ende daerom ist van noode / dat elck patient hem versie van goede medecijnen ende meesters.

Nota.

MEn is wel ghevraeght geweest waerom in een gheinfecteert huys den eenen mensch sterft en den anderen niet / soo wy dat daghelijcx sien gebeuren. Hier op antwoorde ick aldus: Dit mach ghebeuren door twee saken. Voor het eerste door het gene dat werckende is. Ten tweeden door het ghene dat

lijden-

lijdende is. Door het gene dat werckende is/ als de hemelsche influentiē den eenen mensch rechter aensien als den anderen / ende de een plaetse meer dan de andere : ende door het gene dat lijdende is/ als den eenen mensch meer totter pestilentie gedisponeert ende geneyght is dan den anderen.

Nota.

ICk segge dat die lichamen aldermeest hier toe ghedisponeert zijn / die heet oft werm van complexien zijn / ende die veel groote sweetgaten hebben/ ende besmet zijn met eenighe bedorven humeuren / ende de sweetgaten met veel humeuren verstopt hebben.

Hierom zijn die lichamen seer tot pest gheneyght daer groote dissolutie in geschiet/ gelijck in die menschen die seer onkuys zijn/ ende die haer door swaren arbeyt seer verhitten/ende die coleriecк zijn/die zijn aldermeest in perijckel der pest.

Nota.

MY is noch wel ghevraeght gheweest van sommighe persoonen/ oft wel alsulcken pestilentiale sieckten besmettelijcken ende contagieus zijn oft niet. Ick antwoorde hier op ja: Dat alsulcken pestilentiale contagieuse

siecktẽ besmettelijck zijn/ want uyt die ontsteken ende besmette lichamen loopen en comen sommighe humeuren ende fenijnighe dompen die de locht corrumperen/ ende daerom salmen die besmette siecke menschẽ schouwen: en dat meer is / als die pest regneert/ raede ick aen de scrupeleuse menschen/ dat sy haer wachten te zijn onder veel volckx/oft by avonturen daer iemandt af besmet waer: welcke besmetten persoonen souden die locht daer ontrent konnen infecteren/ẽ alsoo door die selve besmette locht door die respiratie oft inhalinghe des asems/ alsoo meer ander persoonen konnẽ besmeten worden. Hierom willen wy alle menschen waerschouwen / soo gheestelijcke als wereltlijcke / die met oft by sulcken menschen verkeeren / haer te mijden met den aensichte te nae by malcanderen te comen/ om den asem niet te vatten.

Ende die met sulcken sieckte bevangen is/ mach soo hy kan hem laten legghen in een camer daer de vensters na het oosten ofte noorden staen/ want dat de gesontste lochten zijn/ ende de vensters na het suyden ghesloten houden/ want den suyden wint heeft in hem twee saken der corruptien.

D'eerste/ want hy debiliteert ende verkranckt de natuere van ghesonde en van siecke menschen.

Ten tweeden den suyden wint swackt dat

ghe-

ghehoor/ ende quetst dat hert; want hy opent die sweetgaten der menschen en gaet daer tot het binnenste: hierom mach elck mensch ten tijde vande pest hem in huys houden als de suyde winden waeyen / ter tijdt de Sonne hoogh op is.

Het is goedt de huysen die gheinfecteert zijn/datmen die dickwijls beroocke/ als smorghens/ snoens ende savondts/ met Gumi, Laudanum, Storax, Calamita, Benseuin, ende Geneuerbesien/ alle onder malkanderen ghestampt elck een once.

Item eenen Kerreelsteen heet ghemaeckt in't midden van de camer oft huys ghelept/ ende daer stercken Wijn-asijn op ghegoten/ maeckt eenen goeden ghesonden gheur in het huys.

Item buspoyer onsteken wy ooc somtijts.

Ick en kan niet voorby te verhalen een speculatie die my inden sin komt / die ick onderwijlen gediscoureert hebbe by eenige goede vrienden / die hen oock verstonden van de contagieuse sieckte de pest/ ende is dit:

Ick segghe dat alle dese onderste dinghen ofte creaturen vande opperste creaturen ghe-regeert worden / eñ sonderlinge van die Son eñ Maen: want dese onderste werelt nootsakelijck aenhoudende ende onderworpen is de impressie ende krachten vande overste werelt/ op dat alle krachten in dese onderste werelt/

relt/door de overste werelt geregeert moghen worden.

Noch een ander vraghe: Waerom dat de opperste creaturen saken zijn vande onderste creaturen? Hier op antwoorde ick alsoo:

Die opperste dinghen begheeren altoos door haer eyghen nature te bewaren dese onderste dinghen / maer door eenich accident ofte gheval soo worden die overste dinghen beroert met diversche omloopen/ ende daerom hebben sy diversche coniunctiē ende aspecten / ende daerom maeckt de saken van die influentie ende veranderinghe inde onderste saken/ dat gheschiet hier door/ want het ghene en wort vande influentie niet bewaert/dat daer af schuldich is bewaert te worden / ende daerom worden dese onderste ghedisponeert tot corruptie vande influentie.

Nota.

MY wert noch differēte reysen gevraeght waerom de Peste meer regneert inden Somer ende in den Herfst als inden Winter? Ick antwoorde hier op alsoo:

Daer zijn vijf saken waerom de peste inden Somer en inden Herfst meer wordt ghegenereert dan in andere tijden.

Inden eersten segghe ick / dat de locht is subtielder ghemaeckt van de voorgaende hitte/

te / ende daerom is sy bequamer om te ont-
fanghen die impressie der vapeuren ende
vuyle dompen ofte reucken / die ghemenght
zijn / ende die vergaderinghe daer af : ende
daerom wordt die putrefactie alsdan lichte-
lijcker ende haestigher ghecauseert.

Ten tweeden die voorgaēde hitte die door
droochept de putrefactie verbiedt / is dan op-
ghetoghen ende opghevoert in het opperste
vande locht.

Ten derden / als die winden verme-
nichfuldight worden / soo brenghen sy met
haer quade vapeuren en reucken die uyt vuy-
le plaetsen gheruckt zijn / ende die corrumpe-
ren die locht / daer die pestilentie door ghe-
genereert wordt.

Ten vierden / want sy verbuylen die lic-
hamen overbloedelijck / daer die lichamen
door ghedebiliteert ende verkranckt zijn /
door die veranderinghe der beroerte van bin-
nen ende van buyten / want die natuerlijcke
hitte wort hier door die sweetgaten gheresol-
veert.

Ten vijfden / want als dan zijnder veel
vruchten / ende dese disponeren de lichamen
tot putrefactie en corruptie / alsoo sy veel ge-
besicht worden.

Daer is noch een ander vraghe:

Waerom dat inden tijt der pest sommighe
voghelen die ghewoon zijn te woonen in hoo-
ghe

he plaetsen oft berghen oft hoogh inde locht
vlieghen / als dan op de aerde en in leeghe
laetsen haer houden en comen woonen ende
lieghen.

Ende wederom ter contrarie sommige vo-
helen die pleghen ter aerden te woonen / als
an haer inde locht houden en vlieghen.

Desghelijcx doen sommighe serpenten/rat-
en / muysen ende andere dieren die vertrec-
en vande hooghde nae de leeghde en van de
eghde nae de hooghde.

Ick antwoorde hier op : Als die opperste
cht eer gecorrumpeert wort dan dat water
oor die forme der hemelen ende der teecke-
en/ ende der belden des hemels / die dat doen
nde wercken. Het welcke van vele menschen/
l laten sy haer duncken en voorstaen dat sy
heleert zijn / niet wel moghelijck en is te
weten/ soo vlieghen die voghelen die gewent
ijn upter naturen in die berghen ende locht/
eder ter aerden en in de valleyen / want sy
lieden die corruptien der locht.

Ende als die corruptie en̄ putrefactie eer
nder aerdē dan inde locht gegenereert wort/
oo vlieden die voghelen en de serpenten / die
p oft in die valleyen ghewent zijn het selve/
n vertrecken haer na de lochte soo seer als sy
onnen/om die corruptie der aerden niet deel-
achtich te zijn.

Die oorsake hier af is dese : Want die cor-

ruptie der locht komt eerst op de berghen/ ende na een spatie tijts daelt die nederwaerts beneden inde aderen der aerden / want die locht is subtijlder ende lichter van haer substantie / om ghealtereert ofte verandert te worden dan die aerde/ en door lanckheyt van haer corruptie ende bedervinghe soo wort die aerde oock ghecorrumpeert : ende hierom ist dat die pest lichtelijcker ende aldereerst komt in een subtijle locht dan in een grove oft stercke locht.

Item noch ben ick wel ghevraeght gheweest : Welcke menschen aldereerst ende haestelijcker ontsteken worden inden pestilentialen tijdt / te weten die lichamen die breede sweetgaten hebben/oft die enghe sweetgaten hebben / ofte die lichaemen die heet ofte die kout zijn/oft die drooch ofte vochtich zijn.

Hier op antwoorde ick : Men sal weten datter sommighe lichamen zijn / die uytter naturen breede oft groote sweetgaten hebbē/ dese zijn werm en vochtich ; ende sommighe hebben enghe oft kleyne sweetgaten/ende dese zijn kout en drooch: ende noch zijnder sommighe lichamen / die veel verstoptheyt ende vuylicheydt hebben / ende dese maken enghe sweetgaten/ende sommighe lichamen en hebben gheen verstoptheyt/hier noteren wy vier dinghen.

Ten eersten / dat die lichamen die enghe

sweet-

weetgaten hebben / en van haer nature niet
erstopt en zijn ghelijck melanckolijcke/ende
ommighe oude vrouwen / worden inden pe-
tilentialen tijdt min ghequetst dan andere
chamen/ want de hitticheydt van haer her-
/ en is niet seer sterck werckēde/ want door
her sweetgaten luttel locht getrocken wort
n dat haer sweetgaten engher zijn / ende
ock / want luttel locht kleynen tijdt in haer
ehoud n wordt / want sy en zijn niet ver-
uylt noch verstopt / want sy hebben oock
ommighe natuerlijcke conditien die de cor-
uptie ende putrefactie beletten / dat is de
outheyt ende droocheydt die sy in haer heb-
en.
Ten tweeden soo segghe ick/ dat die licha-
en die natuerlijcke groote oft breede sweet-
aten hebben / enghe sweetgaten krijghen
oor de verstoptheydt / ghelijck die lichamen
ie robust en vervuylt zijn/ende hier om wor-
en die robuste lichamen meer gheraeckt in-
en tijt der pest dan andere.
Oorsake hier van is dese/dat sy veel lochts
n haer trecken door het asemen / ende oock
at sy natuerlijck verstopt zijn/ daerom hou-
en sy die locht langhe binnen / als wanneer
ie besloten locht van die ander locht nu be-
oert en ghesuyvert/ende hierom genereert sy
an binnen een corruptie/want sy sommighe
onditiē hebben/ die de corruptie gelijck zijn/

ghelijc die hittichheyt en die vochtichheyt zijn/ ende aldus wordt die rechte respiratie belet/ die een oorsake der corruptie is.

Ten derden segghe ick/ dat de gene die enghe oft kleyne sweetgaten hebben natuerlijck worden min ghequetst dan die voorseyde / en alle andere lichamen/ van welcke ick ten vierden segghen sal.

Ten vierden/ segghe ick/ dat die lichamen die natuerlijck breede oft groote sweetgaten hebben ende verstopt zijn / meer ghequetst worden dan de lichamen die hier boven beschreven zijn in't eerst/ ende min dan die lichamen die in't tweede en in't derde segghen beschreven zijn.

Die redene van het ghene dat ten eerste en tweede gheseyt wort zijn voor beschreven/ en het derde segghen wort aldus gheprobeert.

Want die lichamen van dat derde segghen hebben sommighe verstoptheden / daer die transpiratie door belet wordt / ende daerom worter een corruptie van die verstoptheden ghegenereert/ ende die besloten hitte is pestilentialijck / ende daerom krijghen dese lichamen lichtelijcken de pest.

Die vijfde reden is/ van die lichamen van dat derde segghen/ want die locht wort ingetrocken ende inghehouden langhen tijt / ende die krachten die daer teghen wercken souden/ zijn kranck/ ende daerom wordt in alsulcken licha-

chamen ghegenereert een putrefactie. Dese
denen zijn claer te verstaen / van die ver-
ant hebben.

Hierom is te weten / dat die lichamen die
et ende vochtich zijn/die natuerlijcke groo-
en verstopte sweetgaten hebben/ aldereerst
hequetst worden vande pest.

Ende hier na die lichamen die natuerlijcke
ghe sweetgaten hebben.

Maer die enghe ende verstopte sweetga-
n hebben/ zijn noch haestigher ghequetst.

Maer ter contrarie wordē alderminst van
e pest ghequetst / die enghe sweetgaten heb-
en/ en die niet verstopt en zijn.

Nota.

My is noch dickwils ghevraeght/waer-
om datter sommighe menschen sterven
ande pest en andere niet/ niet teghenstaende
samen in een huys woonen / ende dat die
est in een huys komt en in een ander niet/
helijck in kleyne ganghen / die al schijnen
en huys te wesen / en de pest in een contreye
omt/en in een ander niet.

Hier op antwoorde ick aldus : Dit ghe-
hiedt door die diversiteyt en verschillinghe
er menschen die sieck zijn / haer complexie
natuerlijcke werckelijcke compositie ende
aecksselen / die in dese patienten ghevonden

worden / ende dat ghschiedt oock door de di-
versitept der werckender saken / die door d
diversche aspecten ghschieden.

Noch ben ick wel ghevraeght gheweest
Waerom dat die jonghe menschen en kinde-
ren meer sterven inden tijt der pest als ande
oude menschen die haer doot nader zijn?

Hier op antwoorde ick aldus: Die oude
menschen zijn sonder verstoptheyt / en hebben
ghemeynelijck enge sweetgaten die niet ver-
stopt en zijn / maer die jonghe stercke men-
schen en kinderen hebben natuerlijcke wijde
sweetgaten die lichtelijck verstoppen / ende
daerom worden sy haestelijck gecorrumpeert /
en sterven haestelijck van de pest / want jon-
ghe menschen hebben meer vochtichepdt en
overvloedichept van humeuren / welck dick-
wijls verstoptheyt kauseert / als die natuer-
lijcke hitte ghemindert wordt / jonghe kin-
deren hebben overvloedige vochtichept / ende
een onghemaniert regiment / welcke dinghen
verstoptheyt maken.

Nota.

Noch een ander discours die my diewils
te voren is comen / te weten: Waerom
dat die gheestelijcke persoonen in ghesloten
Cloosters woonende / ofte ghevangenen t'zy
mans oft vrouwen in tijdt van pest / meer be-

[...]ijt zijn als andere/ ende waerom somtijdts
[...]ekans alle menschen sterven ende somtijdts
[...]iet.

Hier op antwoorde ick aldus: De ghene [...]ie in een bedeckte locht woonen / ende die [...]aer niet en vermoeyen met arbeydt in open [...]ft in onghedeckte locht / ende by niemant en [...]omen die haer corrumperen mocht/ sulcke [...]ijn dickwijls van de pest beschermt ende bewaert.

Maer als iemers t'zy man oft vrou in een huys sieck wort oft sterft vande pest / soo worden sy alle die in't huys woonen gemeynelijck ghecorrumpeert / want sy al te samen woonen/ en leven en asemen inde selve plaetse / want sy houden allegader een regiment/ ende sy zijn allegader in een particulier locht/ ende oock door die participatien der aspecten van eender plaetsen: want eenighe Cloosters moghen onder sulcken ascendent ghetimmert zijn / dat die locht van die plaetse meer ghecorrumpeert kan zijn / dan de locht van een ander plaetse/ ende hierom als iemant sterft vande pest in eenighe wooninghe / ist gheraden de ghesonde haer van daer te vertrecken/ ende sonderlinghe het naeste maeghschap oft bloedtvrienden / want sy zijn vande selve nature/ t'zy van vader oft moeder. Hierom als iemant van die sieckte ontsteken is / zijn die andere tot die sieckte gheneghen. Nochtans

ghebeurt somtijdts dat een alleen oft twee sterft/in een familie/en de andere niet. Ende alsoo ghebeuret in een contreye en in de andere niet/ en in een stadt en in een ander niet.

Noch is my wel ghevraeght: Waerom de pest komt naer oorloghe en dieren tijdt aldermeest. Hier op antwoorde ick naer mijn vermoghen en simpel verstandt:

Inden tijdt van oorloghe / soo is het regiment ongheordent oft onghemaniert / ende daerom worden quade humeuren inde lichamen ghegenereert die ghedisponeert zijn tot corruptien / oock want die hemelsche creaturen ende planeten disponeren dickwijls oorloghe/ ende dickwijls oock pest/ ende na sulcken tijdt comen aldermeest pestilentie / want in dieren tijdt worden de lichamen meer verduylt / ende meer gheneyght tot eten / ende sonderlinghe soo worden dickwijls ongesonde dinghen gheten / die corruptie genereren/ ende veelheydt van eten genereert verstoptheyt en daer na corruptie.

Tot hier toe hebben wy ghesproken vande oorsake vande contagieuse sieckte de pest.

NU sullen wy beginnen te tracteren hoemen hem preserueren oft bewaren sal teghen de pest / soo veel als ons Godt verleent heeft. Hier toe salmen bemercken dat den opersten medecijn seyt door den Propheet Jeremias:

remias: Dat hem elcken mensch vande quade weghen sal bekeeren.

Dat is / dat elck hem selven stelle in staet van gratien / ende hem versoene met Godt door een warachtighe biechte met propoost van beteringhe des levens / en schouwen alle oorsake van sonden om Godt te versoenen gheestelijck.

Alsoo wy hier te vooren lichamelijck hebben gheseydt te schouwen en weiren alle putrefactie / verrottinghe / vuylicheydt / ende stanck / soo van stinckende goten / riolen / staende stinckende poelen / oft messinghen / stinckende pryen / doode lichamen die langhe onbegraven ligghen / oock vuyle misten / soe- len suyde winden / etc. O welckmen niet wel vlieden en kan / salmen voorcomen met wel- rieckende roocken / om dat herte vanden men- sche / ende levende gheesten te verrekreeren ende te versterckten.

Want menich mensche in swaricheyt comt door het vuyl en onnut huyshouden / soo wy dickwijls by experientie bevinden.

Wy hebben voor beschreven om de huysen en camers te beroocken.

Nu sal ick u hier beschrijven eenen sekeren asijn / die alle putrefactie verdrijft. Neemt twee potten VVijn-asijn, vier oncen ongheblu- sten Kalck, twee oncen Aluyn, dry oncen Sal- peeter, stampt alle tot poeder / en doeghet in

eenen pot met den wijn-asijn / hanghet over 't vyer / ende latet opsieden tot dat de poederen ghesmolten zijn / besprinckt daer mede u huys oft camer en latet drooghen.

Item om welrieckende keerssen te maken die al roockende goeden reuck gheven / t zy aen u tafel als ghy eet / op u Contoor oft camer en huys / om een goede locht te maken / die door de respiratie oft asemen inghetrocken wort om de putrefactie te beletten.

Neemt Caneel, Noten, Foeli, Kruynaghelen, van elcx een half once / Storax, Calamita, Gummi, Laudanum, Bensuein, van elcx een once / altesamen fijn tot poeder ghestampt / neẽt twee oncen kolen van Linden houdt, oock fijn ghestampt / menghet altesamen onder een / neemt een half once Gumi dragant, settet te weycken in Roosen-vvater eenen nacht / ende neemt met de gewepcte Gomme die poederen eñ maeckt daer als keerskens van de dickte van een pen onder wat breet om te staẽ / maer sy moeten eerst drooghen / om wel te voncken.

Men sal hem wachten van veel potagien die rotticheyt kauseren / als rou melck ende veel weecke vruchten van Appelen / Peiren / Keerssen ende weecke Pruymen / ende dierghelijcke snoeperijen.

T'is goedt en gheraden alle spijse te koken met verjuys / wijn-asijn / sap van lamoenen / Grainappelen / wijn van Grenaet-appelen.

Door

Door sulcken spijse wort belet alle putrefactie / ende des avondts drooghe en ghebraden spijse / om alle vochtighe dompen en humeuren te beletten.

Hamelen vleesch is wel het beste / oock Kikenen / Capoenen / Patrijsen mede voor die het heeft / den schamelē moet eten dat hy krijghen kan : dan ick rade elck een hem wat te wachten / van te veel speck / verschē penserijē / beulingē / oubacken visch / Loock / Ajuyn / Harinc / Gernaet eñ diergelijckē cost / heel versch broot oft heet broodt en is niet seer ghesont.

Men moet hem wachten van dickwijls droncken te zijn / want daer uyt wordt het bloedt verhit en ontsteken / soo ick dat dickwijls bevonden heb / als sulcke menschen wat krijghen dat het vier niet te blussen en is: by exempel datmen eenen mutsaert op eenē heeten heert leet daer hy blijft ligghen drooghen en verhitten / soo daer eenighe vlam aenkomt sal terstont ontsteken en branden / eer dan eenen kouden groenen mutsaert diemen met een walm stroot ofte twee / al brandende qualijck kan ontsteken.

Maer matelijck goet out bier ofte goeden wijn ghedroncken / is seer goet / recreeert den gheeste ende versterckt het herte.

Maer jonc versch bier is contrarie / want kauseert veel grove humeuren in s'menschen lichaem.

Het

Het ghebeurt datmen na de maeltijt slaepachtich is : d'welck swaer bloedt causeert: dus in tijdt van pest en salmen hem niet ghewennen te slaepen / want het kauseert swaer humeuren. Om dat te beletten salmen nae den eten wat doen ofte wat wandelen / maer die ghewent zijn een weynich nae den eten te slapen / die doen als voren / want de ghewoonte is de tweede nature.

Hierom seyt Auicenna : Als een mensche inden tijdt van pest slaperachtich is / die sal eenen goeden teuge wijns drinckē / maer niet te veel / want den mensche is naer hem treckende veel humeurē / ende dese quade humeuren worden verdreven door de kracht vanden wijn.

Dat Auicenna seyt vanden wijn / moghen wy oock verstaen by goedt oudt bier.

Nota.

ICk ben wel ghevraeght gheweest / hoemen weten sal oft een mensche besmet oft infect is met de pest? Hier op antwoorde ick :

Den mensche die besmet ofte ontsteken is met de pest / die verliest terstōt sijnen appetijt / want het lichaem is vervuylt met quade humeuren / ende als hy gheten heeft / bevanght hem de natuer met vaeck / en is seer geneycht tot slapen / ende ghevoelt groote hitte met

koude /

konde / ende hy heeft groote pijn in't voorste deel des voorhoofts / ende hy soeckt altijdt te slapen / want dat binnenste fenijn perturbeert die levende gheesten / alsoo dat sy altijdt soecken te rusten / want die exallatien ende quade dompen trecken na de herssenen. Dese teeckenen gheven ons te kennen de eerste opinien van pest.

Alsmen twijffelt / gheven wy den patient wat om te sweeten / ende vertoeven om te wachtē oft hem het vier nievers openbaert / t'zy door eenighe bubonen inden hals / onder de oxsel oft inde eechenisse : want dit haer plaetsen zijn / daer die klieren ofte bubonen vallen ende haer vertoonen / ende ondersoecken oft hem gheen ander apostumatie / karbonckel / oft amrax oft bleynen en vertoonen: soo niet ende dat de kortse mindert ist goedt / want een pestilentiale kortse niet af en gaet / ter tijdt den mensche doot is oft gheneest.

T'is oock te weten dat een mensche die subijt sterft sonder sieck zijn / van gheen pest en sterft / maer wel van eenighe caterne die 'therte overvallen / oft eenighe andere princelijcke parthen overwinnē / want noyt mensch vande pest en sterft sonder sieck zijn.

NU sullen wy beginnen eenige preservativen aen te teeckenē / die wy seer dicwijls goet hebben bevonden / nochtans oock veel

menschen wel sterven en ghestorven zijn diet ghebruyckt hebben/ komt daer door/ dat als Godt den mensche van hier halen wilt / dat hem de heele wereldt dan niet houden en kan; en is te weten dat de pest by de doot selve geleken wort/ ende diet ontkomt mach dencken dat hy de doodt ontloopen is.

Men moet weten dat de selve sieckte oock soo seer infect niet en is soomen de menschen wijs maeckt/als datse soude te halen zijn aen eenen gesonden mensche die uyt sulcken huys komt / hoe wel het somtijdts wel soude konnen ghebeuren aen eenighe persoonen/ die nu daer toe ghedisponeert zijn om sulcken infecte locht te ontfanghen / maer niet soo de schierloose meynen en seggen, want ick dickwijls ghesien heb dat de moeder die van de pest sieck was en daer van stierf / ende haer kindt dat tot den lesten toe haer borsten soch niet sieck en wiert/ oft ooc wel sieck wordende daer van ghenas/ niet teghenstaende 'tselve kint alleen dat fenijnich soch inghedroncken hadde/ende ontfanghen alleen die gheinfecteerde lochten en dompen in het bedde van sijne moeder/met haer sweeten en geuren van haer kamerganghen/ soo ick wel heb hooren segghen van mijnen Vader saliger memorie/ wiens siele Godt ghenadigh zy / dat aen my ghebeurt is / als dat mijne Moeder(die ick wensche Godt aen haer siele een nieu vreught

vil verleenen/soo dickwijls dit gelesen wort) sterbende in't Jaer 1577. vande haestighe sieckte / ende door quade toesicht van eene schrobster/ die in ons huys was/ mijne lieve Moeder doot bevonden wiert in haer bedde/ ende ick haren Sone noch lach en sooch aen haer doode borst/ ende ick nochtans niet sieck en werde / een sake boven de opinie van veel menschen / want daer occasie voor my ghenoech was om de infectie te ontfanghen/ maer ter contrarie in't jaer 1597. als ick geen occasie en hadde / ben met de selve sieckte de pest bevanghen gheweest/ende van mijne ouders in het Clooster van de Cellebroeders ghedaen/ alwaer Godt lof ick ghenesen zijnde ben ter eeren Godts daer Religieus ghebleven.

Seker Pillikens voor die niet sieck en zijn.

NEemt Aloe lucidum twee oncen/ stampt dat tot poeder/ ende doeghet in een teylken en giet daer op een half vyerken Suykerey-water, en latet eenen nacht staen weycken/ wasset en giet het water af/ ende neemt een once Myrrhe, en Sofferaen vanden aldersbesten onderhalf draghma/ alles fijn tot poeder ghestampt: dese dry specien alles wel onder malkanderen gheincorporeert in eenen mortier met syrope van roosen / daer Pillekens

kens af gemaeckt soo groote als Spaensche erten / somtijts daer twee ofte drij af ghenomen in tijdt van pest is seer goedt.

Ander Pillekens.

NEemt vier oncen Aloe vanden besten / set die te weyckt in Roosen sap / doet als voren ende maeckt daer af Pillekens als erten / neemt savons voor den eten daer af vier ofte vijf / zijn seer goet / maken een goede maghe / sy conforteren en̄ beletten alle rottinge.

Een Preseruatief.

NEemt eenen pot Wijn-asijn, Angelica, Cijtwen, Savelboem, VVijnruyt, Tiptavij, Scorconera, van elcx even veel / snijdet kleyn en doeget in een ghelasen flessche / en latet ses weken staen inde son disteleren / smorghens nuchteren eenen lepel daer af ghenomen is seer goet.

Een ander.

NEemt Geneuerbesien die versch zijn / Bakelaer de schellen af / van elcx vier oncen / stoet die 'tsamen in eenen mortier en doeget in een ghelasen flessche / doet daer by onderhalf once vanden besten Veneetschen Driakel, giet daer

daer VVijn-asijn op / settet inde sonne en latet
en maent staen distelereen/hier af smorghens
eenen lepel nuchteren ghenomen eermen uyt
den huyse gaet.

Een andet.

NEemt de wortel Enulá-campana en Aron,
ende Pestilens wortel, eñ Citwen schorsse
van Citroenen van elcx een once / Cardo benedictus, Roomschē allem, Roosemarijn, Marrona, Menta, VVijnruyt, van elcx een half handt vol/
alles kleyn ghesneden en in een ghelasen flessche gedaen/daer op gegoten eenen pot VVijnasijn, ende die flessche neghen daghen lanck in
Peerdemest begraven / daer nae twee oncen
Mitridáet daer onder ghemenght / set alsdan
die flessche in eenē ketel met water/hangt die
over het vyer/ en latet dry oft vier uren alsoo
sieden: dese preseruatiue is goedt voor Priesters die noch moetē Misse doen en haer niet
en moghen ontnuchteren / met medecijnen te
nemen / want sy en hebben daer maer haer
lippen ende neusgaten mede te bestrijcken en
soo laten droogghen/ desen gheur duert langen
tijdt en suyvert die locht die ghy intreckt.

Item een Preseruatief van den Coninck
Mitridaet beschreven.

NEemt ses Okernoten, acht Vyghen, een half handtvol VVijnruyt, Ghepreparеert saut een dragma / een once Mitridaet, stampet allegader onder een tot een conserue / hier af nuchteren wat ghenomen.

Noch een ander.

NEemt van het kruyt Scordium, eeren breys oft Veronica schabiosa, giet daer twee potten oprechten Rijnschen wijn-asijn op dese kruyden / doet daer by vier oncen Mitridaet, twee oncen Tiriaco van Venegien, ende latet veerthien daghen altijdt by het vyer staen/ als dan ghedistеleert in Palne marine, als dan van dit water eenighe druppelen alle daghen inden neuse opghesnoeft/ heeft groote kracht teghen alle rottinghe ende putrefactie te beletten.

Tis goedt des Somers datmen een goedt deel roode roosen van Provincien in een ghelasen flessche doet/en giet daer wijn-asijn op/ en set die flessche allen den Somer inde sonne en latet soo disteleren / is seer goedt alsmen smorghens hem ghewasschen heeft / eenen doeck van desen asijn nat ghemaeckt ende u aensicht/ neusgaten en handen daer mede gestrecken ende van sijn selven laten drooghen/ maeckt eenen goeden geur.

Wy

Wy souden noch veel recepten konnen by-brenghen/ maer achtent onnoodich / wy sullen eenige reuck-appelen beschrijven/die noodelijck zijn in tijdt van pest / sonderlinghe/ alsmen door eenighe straten gaet daer huysen ghekuyst worden/ oft daer eenighe vuylen stanck is / ende die appels oft bollebens is goet dat die ghedraeyt/oft gemaeckt zijn van Geneverhoudt ofte van Roosenhoudt / ende noeten vol gaters zijn.

Dan suldy nemen Gumi laudani, Storax, Calamita, Bensewein vā elcx een once/en stampet in eenen mortier wel onder een.

Neemt Gumi tragant twee dragma/ setse te weyck in Lavendel-vvater, en neemt noch Ambergries ciuet, muscus van elckx ses greyn / en doet die poederen wel onder een/ende soo veel van ghewepckte Gomme als noodich is / en maeckt daer bollekens af / en sluyt die in u ghedraeyde appelen.

Noch een ander.

NEemt olie van Caneel, olie van Kruynagelen, en olie van Roosemarijn, van elcx een schrupel, Geneuer olie een dragma, mengher al onder een/en neemt een stuckxken nieu spongie soo groot als een kastanie / en maeckt die vet van die olie / en bestrijckt den appel ofte bol van buyten ende van binnen / dit sal sijnen

reuck behouden al waert thien jaren lanck/ en is seer cordiael en capitael / want versterckt alle princelijcke partijen ende en laet gheen verrottinghe ofte bedorven locht inden mensche gaen/ soomen dat veel aen den neuse brenght. Ick souder noch differente beschrijven/ maer ick achter onnoodich / want twee ofte drij remedien die beproeft en goedt bevonden zijn / extimere ick meer als hondert andere ongheprobeerde.

Wy comen nu tot de curatie der pest / soo iemant met dese contagieuse sieckte de pest besmet wordt / moet terstondt toesien en raet nemen/ want het heet de haestighe sieckte/ ende en dient niet langhe ghetoeft/ gelijck als een huys begint te branden / men lichtelijcker met den eersten dien brandt kan bluschen/ dan alst lange ghebrant heeft; en oock dat met den eersten niet en helpt / en sal oock met den lesten niet helpen.

Maer voor al moetē wy eerst discoureren van het aderlaten in dese contagieuse sieckte.

Questie oft men mach bloedt laten in dese sieckte der pest?

Den meestendeel van de oude Doctooren prijsen en ordineren het laten/ende oock sommighe nieu meesters die wat by een geraept hebben uyt die oude/die ordineren het selfste.

Maer mijns aengaende houde gans con-

trarie/ ende en soudet geensins toestaen. Ick hop' dat ick daer af redene sal gheven om den Leser contentement te gheven / ten waer dat den patient het Pleuris kreegh/ het welc selden in dese sieckte gheschiedt.

Item voor soo veel belanght het laten/ ick houde dat het gans schadelijck is / ja dickwijls oorsaeck vande doodt / die anders soude hebben konnen ghenesen/ghelijck wy daer af ghenoechsame experientie hebben / van over sessendertich Jaren daer in ghepractiseert/ ende veel persoonen hebben weten sterven die ghelaten waren.

D'eerste reden van mijn weten is / dat die bevanghen worden met de pest / is anders niet dan eene onsienlijcke en ontastelijcke venijnighe qualiteyt / de welcke haer imprimeert/ in 'smenschen lichaem/ soeckt alsoo de princelijcke partijen te incorporeren / als het hert/ de hersenen en lever : maer die krachten ofte Calor naturalis moet hem teghen desen vijandt stellen en daer teghen kampen / ende drijven alsoo het fenijn der peste naer die Emunctorien, te weten is het meeste fenijn naer de lever toe/inde Massa des bloedts, soo wordet gedreven naer de eechenisse door toedoen van Antidoten : en is de meestendeel nae het Hert, soo werdet ghedreven onder de oxselen / maer is de meestendeel na de Herssenen, soo wort gedrevē inde Emunctorien ontrēt onder die oorē.

Ghemerckt dan/ dat de natuer moet het meeste werck doen/ emde men komt een deel bloets af te laten/ soo beroeftmen daer mede de natuer van haer krachten: ende oock ghemeynelijck die ghelaten werden in sulcken sieckte worden dickwijls slau/ somtijdts een ure oft twee eer sy weder tot haer selven comen/ daer en tusschen soo heeft het fenijn sijn dominatie/ ende wort alsoo door die slauheticheydt naer die princelijcke partijen ingheleydt / het welck dan daer na niet moghelijck en is/ ofte seer qualijck het lichaem met eenighe Antidoten, hoe kostelijck oft hoe krachtich dat sy zijn / weder te restaureren in sijn voorghesteltenisse eermen ghelaten hadde.

Ten tweeden die met de pest besmet zijn/ die hebben luttel oft niet veel goedt bloedt in het lichaem / want het fenijn vande pest bederft terstont het bloet dat het rot ende putrificeert. Somma dan soudemē willen het bloet af laten tot dat het goedt bloedt volght/ ende laten loopen ter tijt dat allen het quaet bloet af waer/die soude hem grootelijcx bedrogen vinden/ den patient soude in sulcker voeghen onder des meesters handen blijven/ alsoo het dickwijls ghebeurt is: daerom en vinde ick nimmermeer goedt / ghelaten te worden in sulcken sieckte.

Maer men moet neerstich zijn met goede Antidoten en Medicijnen / en dat met den al-

dereersten / ist moghelijck soo wy noch ghe-sept hebben / want dese sieckte en gheeft niet langh respijt.

Nota.

MEn moet weten dat dē meestendeel van jonghe menschen die met dese sieckte bevanghen worden / comen sy ghemeynelijck eerstmael te braken / d'welck een teecken is datter een melancolijcke humeur inde maghe light / rottende en gheputrifiseert / met galle gemenght. Om dat door al uyt te vagen / soo hebben wy een syrope daer toe / waer van wy ten hooghsten een once ingheven / te weten: een manspersoon / en een vrou ses dragma / een kindt twee ofte dry dragma / ghemenght met kleyn bier twee ofte dry lepelen / daer wat boter inghesmolten en inghegeven / doet datelijcken zijn operatie om te braken / en laten dan een weynich rusten / gheven dan van onse Antidote / hier nae beschreven / en wel gedeckt tot sweeten.

Waert datmen sulckx met dese syrope niet uyt en vaeghden door overgeven al gaefmen ses sweetdrancken op eenen dagh / en souden niet een in't lijf houden / maer al over geven / daerom houden wy veel van experientie daer af te hebben.

Hier volcht onse syrope oft Oximellis fumitiua.

NEemt twee oncen Antimoni præparati, fijn tot poeder ghepulueriseert/ doeget in een gelasen flessche/ giet daer op een pint asijn/ set die flessche in eenen ketel met water/ hanghet over het vyer tot bestangs op sijn sieden/ ende continueert soo vier oft vijf dagen/ ruret alle daghen ses oft acht mael om / den vijfden dagh soo ghietet altemael in eenen koperen pot/ doet daer by een pint vanden alderbesten honich/ hanghet samen over het vyer en latet soo langhe sieden/ tot dat het een consistentie begint te hebben ghelijck syrope/ ruret al om met een schuymspaen/ en somtijdts wat gheschuymt/ de dickte hebbende ghelijck syrope/ soo nemet van het vyer en latet een weynich verslaghen/ ende maeckt eenen sack van stramijn / gietet daer door in een aerden schotel/ latet van langher handt doorleken en bewaret in een flessche tot den tijdt der noodt/ sommige nemen suycker in stede van honich/ maer wy houden meer van honich ongepijnt/ want die krachtigher is teghen rottinghe/ ende suyvert beter.

Eer wy voorder gaen / willen wy u leeren het gulden Ey te maken.

Ghy sult nemen een versch hinnen eye/ maeckt aen elcke sijde een kleyn gaetken/ om dat wit uyt te blasen / neemt vanden alderbesten Sofferaen ghebroken / vult die in dat eye

alsoo

alsoo veel als daer in kan / stopt die gaten toe/ met heefdeech/leght dat inde asschen/ en latet van langher handt braden / tot dat de schael bruyn wordt / doet dan de schael af/en neemt soo veel Veneetsche driakel als het eye swaer weeght / en breket altesamen in eenen mortier wel ondereen. Dit is het recht guldē eye. Sommige doender noch eenige poederen by/maer en is niet noodigh/ mits die komen inden Driakel.

Noch een arguatie.

Oftmen purgeren magh die met de Peste besmet zijn : Dit wil ick noch eer toestaen dan het laten/maer met discretie/te weten met eenighe Electuarien daer gheen Schamonea oft iet des-ghelijcken in en gaet/want alsulcken souden den loop verwecken / het welck seer lichtelijck gheschiedt / het welck soude een oorsaeck wesen/dē patient ter doot te brenghen.

Maer met Manna, Cassia, Electuarium lenitiuum ende iet dierghelijcken/ en oock Klisterien, Suppositorien, om dieswille dat die Antidote ofte sweetdrancken te beter het fenijn konnen uytvaghen ende wederstant doen.

Curatie.
Svveetdrancken van onse Antidote.

Wy nemen onderhalvē dragma van onsen Antidote voor een manspersoō/ voor een vrouwe een dragma/ een kindt na advenant/ ghemenght met Cardo benedictus vvater dry oft vier oncen / al na discretie oft gheleghentheydt des patients/met syrope van Limoenen / een once meer ofte min / ses ofte acht druppelen olie van Solfer, werm ghemaeckt en inghegheven/ tweemaels des daeghs/ smorghens en savonts.

Sommige ordineren wel dry oft vier-mael des daeghs te sweeten / het welck niet wel moghelijck en is dat den patient sulckx verdraghen kan/ want hy onderwijlen een weynich rust moet hebben / om het lichamen wat te verkoelen:dus is twee reysen des daeghs ghenoech/ want niemandt en weet wat bangicheydt die patienten lijden / dan die't dickwijls sien.

Wy souden wel onse Antidote ofte Conserf hier by beschrijven / op wat maniere sy ghemaeckt wordt / maer achtent onnoodigh om dieswille 'tselve seer moeyelijck ende grooten kost is ende alleman niet gheleghen : diese van doen heeft vintse by ons in het Clooster.

Een anderen svveetdranck.

NEemt Veneetschen Theriaco een dragma, Mitridaet een half dragma, Terra siglata een schrupel, vvater van onrijpe Noten ghedisteleert dry oncen, alle onder malkanderen in eenen mortier/ een once syroep van vvijn-asijn, ses druppelen olie van Solfer, 'tsamen werm ghemaeckt/ en inghegheven wel ghedeckt/ datmen tot sweeten geraeckt/ continueren twee maels des daeghs/ soo voorseydt is.

Item noch eenen anderen svveetdranck.

NEemt dry oncen Scabiose vvater, een dragma van het gulden Eye, acht druppelen olie van Solfer, een once syrope van Limoenē 'tsamen gemenght ingheghevcn al werm als voren.

Noch eenen anderen svveetdranck.

NEemt Mitridaet een dragma, acht asen Peer besaer, Terra siglata een half dragma, een once syrope van vvijn-asijn, den Peer besaer en Terra siglata tot poeder gestampt/ en al 'tsamen ghemenght met dry oncen Cardo benedicti vvater, en doet als voren.

Noch eenen anderen svveetdranck meest voor jonghe kinderen.

Neemt

NEemt een half dragma Diaschordium, seß asen Peer besaer ghepulveriseert/een half once syrope van Limoenen, met water ghedistileert van onrijpe noten/ werm ghemaeckt als vooren.

Een ander voor een oudt mensch.

NEemt onderhalf dragma Diaschordium, thien asen Peer besaer Occidentael, Terra sigilata een dragma, een once syrope van Wijnasijn, acht druppelen olie van Solfer, samen ghemenght met Cardo benedicti water als vooren.

Nota.

SOmmighe prijsen seer eenen witten ajuyn uytghehollt en vol Thiriac ofte Mitridaet ghesteken ende dat gat weder toeghemaeckt ende inde asschen ghebraden/ als dan ghestampt/en dat sap uytgheperst daer van twee dragmen ghemenght met Cardo benedicti vvater, ende een once syrope van Limoenen. ick hebt gheproeft/maer niet goet bevonden.

Ick segge dat den Veneetschen triakel, ende onse andere Antidote niet en doen/ dat gheen dranckē inde werelt niet en sullen doen.

Soo ick bevinde dat alle mannen en vrouwen in sulcken tijdt willen Medicijnen zijn/ den eenen raedt te drincken versoden runspekel/ den anderen buspoeder/ den anderen

raep-

raepsmout / ghestampte pieren / andere zijn eyghen water ofte brine / een groote buplicheydt sulckx de menschen in te gheven in een plaetse als is onse loffelijcke stadt van Antwerpen / daer soo veel loffelijcke Medicijnen ende princelijcke Apotekers winckels zijn / wel voorsien van goede Antidoten.

Wy souden noch veel meer ander sweetdrancken hier konnen ordineren / maer dunct my onnoodich / want met dese voorschreven soo kan hem een iegelijck wel accommoderen naer discreetie ende ghesteltenisse des patients.

NV come ick tot de Confortativen des herten, als den patient seer flauhertich is soo't seer dickvvijls ghebeurt.

Neemt Confectio hiacynthi eē dragma, Conserf van Burgalosse, van Burnagi van elckx een once / Perlen suycker een half once / olie van Caneel, een schrupel, al te samen in eenen mortier wel onder een ghemenght / met vier bladeren gheslaghen fijn Ducaten goudt, hier van den patient somtijdts wat ghegheven / confortreren het hert.

Noch een ander.

NEemt Confectio alicermes een half once / een once Conserf de Berberes, een half once Conserf van roosen, t'samen onder een ghemenght / en den siecken somtijts daer af ghegheven de groote van een boen ofte hasenot.

Noch

Noch een ander.

VEneetschen Tiriaco een once/Conserue van Violetten twee oncen/ghepreparéerde perlen en roodt Korael, en Beenderen uyt het hert van herten van elcx een Scrupel, al fijn gepulveriseert/ ende acht bladeren fijn gheslaghen Gout, 'tsamen ghemenght met een half dragma Caneel vvater.

Item de patienten zijn dickwijls soo dorstich datse meynen te versmachten/ door den brant vande pestilentiale kortse/ soo en hebben wy noyt op de wereldt beter ghevonden/ om desen brant en dorst te blusschen/ ende ten is de siecken niet teghen/ want is lieffelijck en amiabel.

Wy maken desen dranck alsoo: Wy nemen Salpeeter een pondt/ dat doen wy in eenen smiltkroes/ settēt in eenen circkel koel-vyer/ latent smilten tot dat inden kroes siedt/ dan nemen wy twee oncen Floris sulphuris en worpen ontrent een half once seffens inden kroes en rurent al wel met een yseren spatel/en doē soo vier ofte vijf reysen/ dat den Salpeeter inden smildtkroes schoon en claer als goudt staet/ dan neemt hem van't vyer/ en giet met behendicheydt op een schalie/ oft pijlgewicht tot vormen/ dit is Salis peronelli ofte Lapis peronelli, soo wordet van sommighe wel ghebruyckt/ maer wy en doen soo niet/ wy stampen dien tot poeder/ en maken eenen sack van

rawijn onder spits / en doen daer dat poe-
er in / ende hanghen dat vyers aen / en set-
en daer een schotel onder/ en gietē daer schoō
water op uyt de pomp / en maken daer een
looge af van twee potten/en gietent al weder
op tot acht oft neghen reysen: dan setten wy
die selve looghe stillekens inden kelder vier-
en-twintich uren lanck / daer nae gieten wy
die looghe stillekens af: als dan hebben wy
den rechten ghepreparreerden Lapis peronelli
op den grondt / dit laten wy droogh worden/
dan fijn ghepulveriseert/dan nemen wy twee
oft dry korsten bruyn broot / een oft twee li-
moenen in schijven ghesneden/daer twee pot-
ten putwater opghegoten/ latent soo 'tsamen
sieden dat een pint versoden is / nement van
het vyer/ latent kout worden. Van dit water
nemen wy een ghelas vol / doen van onsen
Lapis peronelli een half dragma daer in/
dan smaket heel lieffelijck / en is den siecken
aenghenaem en drinckent liever dan eenigen
dranck/ ende dat den brandt en dorst seer ver-
slaet. Daer zijn noch veel diversche remedien
gelijck Juleppen van verkoelende wateren/
van alle soorten van vercoelende kruyden ge-
distelleert / maer om haer vremde smaken en
kan alle menschen dat niet drinckē/mits haer
nature daer tegen walght en 'tselve overgevt.
Het gebeurt dicwijls dat iemant ydel van
hoofde wort/door dat den brant vande kortse
inde

inde herssenen slaet/ dan houde ick seer goedt datmen neme een jonge blau oft swerte duyve inden rug open ghesneden/ en op die Cumisuren des hoofts oft op de naeyen des beckeneels al werm ghelept/ en ses uren laten ligghen/ het hayr eerst wat afghesneden.

En als ghy die afneemt/ doet dat met behendicheydt/ om u te wachten vanden reuck/ want dien reuck is infect oft venijnich/ maer wacht u de selve op straet oft in't water te worpē/ op datter niemāt af besmet en worde/ maer hondy gravet met den doeck met al inder aerden/ want sy trecken den brandt die inde herssenen vergadert nae haer.

Van ghelijcken bindtmen sulcken duyven onder de plancken vande voeten/ die daer oock grooten brant nae haer trecken.

Sommighe ordineren in sulcken brant op het hooft verkoelende dinghen te legghen/ wy houdent gans contrarie/ ghelijck als roosen asijn, roosenvvater, vvater van Plompen oft Seebloemen, Violetten, het vvit vande Eyeren ende iet diergheliijcken/ want in stede dat sulcke medicamenten den brant uyt souden trecken/ soo stoppen sy die sweetgaten/ en drijven den brant noch meerder innewaerts na de herssenen/ welcken brant dan kauseert inflāmatie inde substantie der herssenen/ waer uyt volgt Delirium ofte eydelheydt/ waer naer dickwijls de doodt volght.

Het ghebeurt dickwils dat den patient niet slapen en kan / soo prijse ick seer / het opiaet laudanũ theophrosi paracelsi, twee drij oft vier greynen/ ghemengt met Conserf van burnagie oft burgelosse ontrent twee dragma meer ofte min/naer den ouderdom ofte gestelenis des patiens / ofte wel een kleyn pilleken van drij oft vier aesen ghemaeckt en soo inghenomen savonts na den eten/een ionck kint na advenant.

Het ghebeurt wel dat den siecken geenen kamerganck en krijcht / soo houden wy meer van een kliesterie ofte supositorie dan van purgatien, ten ware inde eerste instancie vande sieckte/ datter eenighen tijt waer / maer met electuarien die niet ghes.hamonijeert en sijn soo wy voren noch ghesept hebben.

Dese naervolghende houde ick voor de beste

NEemt Diacatolice ses drahma, een onse Ciroep van roosen, menget met vvey vã sote melck ontrent een half roomerken / werm ghemaeckt en den siecken inghegeven.

Een ander.

NEemt Electuarium, lenitiuum een onse siroep van Roosen een onse te samen te

weycke/met kleyn bier werm inghegeuen.

Een ander,

NEemt twee onsen Manna vanden besten/ set te weyck in wey van soetmelc eenẽ haluen roomer vol/tot dat den Manna ghesmolten is doeghet door een seruet wtgheperst/ende menghet met een ons sieroep van roosen en doet als voren.

Een ander.

NEemt een onse vvtgetrockẽ Cassia menget met wey van soet melck soo veel ast noodich is/sieropvan roosen anderhalf onse/ ghemenght doet als voren.

Item somighe Clisterien die wy int ghebruyc hebben/die verkoelẽde sijn en laxatief.

Violetten blaederen/beta oft wermoes blaederen wortelen van vlierboomen ghescrapt van elckx een hantvol/Paritaria, malue oft pappel bladeren/van elckx een half hantvol/samen kleyn ghesneden/en in eenen pot gedaen met dry pinten waters/ ende latent op de helft versieden/samen styf doorgheperst/van dese dicoctie, een dryerken werm ghemaeckt/en daer onder ghemenght twee onsen Electuarium linitium, Mellis mercurialis, Oli violaer, van elckx een onse

onse/ altesamen ghemenght in eenen mortier / ende werm ghemaeckt ende alsoo den krancken gheset/en lateut hem soo langhe by hem houden alst moghelijck is.

Noch een ander.

VAn die voorś. dicocti een vrperken twee onsen vvtghetrocken Cassia, oli violar, ander half onse/ samen in eenen mortier ghemengt werm ghemaeckt als voren.

Het ghebeurt somwylen dat den siecken den loop oft het root melesoen krijcht / in dese contagieuse sickte de pest / het welcke dicktwils veroorsaeckt wort/dat die siecken ghepurgeert worden/met eenighe purgatien daer Schamonea in komt / oft iet dierghelijcken / ten tweeden soo krijghen die oock sulcken loop wel / die swack en teer van complexien sijn.

Ten derden soo ghesciet sulckx wel door het pestiael fenijn / het welcke soo suptiel is ende verbreyt hem tot in het binnenste vanden mens ende d emen / alsoo dat die dermen door die scherpicheyt vant fenijn van binnen ghequetst worden/ eñ een inflamatie maken/ het welck een orsake is / dat de excrementen niet konnen ghebonden worden/ ende alsoo door veel camerganck alle krachten vanden siken wech gaen / om sulckx in

rijts te verhueden hebben wy eenighe kli-sterien/ die ick V. L. hier sal beschrijuen/ met een plaester die daer toe seer bequaem is.

Een Clisterie om te suyuerē en voort af te spoelē die scherpe humeuren ofte slibberachtieheyt der dermen.

NEmt een onse agrimoni, scabiosa, paritari, roode winter roosen/webre blaederen/ wintergroen van elckx een half hantvol/ onghepelde gheerst/ een gop hantvol / sa-men in eenen pot ghedaen/twee potten wa-ter op gegoten/sawen ghesoden op de helft/ ten lesten een pinte fijnen honich by gedaen/ daer een vpereken werm afghegoten / ende alsoo den siecken gheset / latent soo langhe inhouden alst moghelijck is/ende als dese clisteriee haer opeeatie heeft ghedaen/moet-men terstont een ander ghereet hebben om te stoppen/ en is die hier volcht.

Cliesterie om te stoppen.

NEemt schellen van Garnaet appelen vier onsen / Berberes, Cumack, Accacia van elckx een onse / Balustia een half onse / verckens ghers, vvebre, bladeren, drooghe roo-sen bladeren vau ellkx een hantvol / snijdet

kleyn

kleyn te samen/ende doeghet in eenen pot/ gidt daer op twee potten smiswater van eenen busmaecker/mits sy veel stael wercken want dat beter is/samen ouer het vier ghehanghen latent de helft versieden/ nemt van dese dicoxsie een vyerken werm ghemackt/een onse fijn poyer vnn granaet schellen daer onder ghemenght/ somwylen nemtmen wel twee onsen/met drij oft vier doyeren van eyeren/ alsoo den siecken ghe-set latent hem soo langhe inhouden alst moghelijck is/wy achten dat het selue seer goet is.

Het gebeurt in sulcken loop/dat de menschen groote pijn inde dermen ende buyck krijghen/waer toe wy een treffelijcke remedie hebben/en is dese.

Nemt vyf oft ses sneden bruyn broodt/ dat op eenen rooster op kooluier gheroost heel hert dat bykans bruyn oft swert is/latent kout worden/ stampent dan fijn tot poyer in eenen mortier/doet dat in eenen aerden pot/gitter een vyerken vandē besten rooden wijn by/latet saemen sieden/ dat dick wort/ een consistentie heeft gelijck een Cataplasma, daer onder ghemenght int sieden fijn caneel poeder/ naghelen/noten moscaten foelie van elckx een onse/een plaester daer af ghemaeckt en op den heelen buyck werm gheleet/is een treffelijcke reme-

medie/ maer die klisterie eerst ghebruyckt.

Wy comen nu tot het Manuael, ofte des hants operatien ende curatie der accidenten der pest, als bubonis, Carbunckelen ofte antrax en dierghelijcken.

MAer eer wy voorder gaen moeten wy ons eerst defenderen / van het ongelijck dat ons ghedaen wort / van somighe persoonen / het welck meest de oorsake is / dat wy de penne inde hant hebben ghenomen (soo ick van mijne reyse van Ierusalem ben ghecomen) om dit boxken te schrijven/ segghen alsoo / dat wy gheen onderscheyt en hebben/tussen koude klieren en geswillen van pest/ ende dat wy soo ghereet sijn niet onse Coresyuen te legghen/ op sulcken koude klieren/ als op pest bubonen.

Hier op antwoorden wy / dat sulckx onwarachtich is/ ende dat wy vastelijck belogen worden/dat wy soo bodt souden sijn/ dat wy gheen distincksie oft groot onderscheyt en souden konnen macken tussen dese beyde.

Want het gheheurt dickwils/ dat iemant een kouklier krijght inde cechenis oft onder de oxsele/principael die fistels op armē oft beeuen hebben sy subyeckt aen koude klierē die oock wel met pijn en koortsen aen-

co-

comen/oft die roose int been oft armen kry-
ghen/sommich volck is terstont verveert/
door dien de pest klieren op de selve plaetse
komt daer de kou klieren comen.

De kou klieren en ligghen niet vast dan
verschuyven/ende want dickwils ghebeurt
dat wy by sulcken siken gheroepen worden
die kouklieren hebbeu / ofte oock wel daer
twyfel aen is/ al eer wy wtsprack don / soo
gheuen wy van onsen Antidota, oftwel eeni-
ghen anderen sweetdrack / alsoo de Eer-
werdi Heeren van de Polesycamer wel
weten/dat wy dickwils de preuve erst ne-
men (daer wy twijfelen) eer wy de wtspra-
ke doen/ ende dat oock den knaep vande
ghesontheyt/ om te weten onse wtsprack/
oft de mensen infeckt waren oft niet / som-
tijt dry oft viermael op eenen dach vant stat-
huys heeft comen vernemen in ons clooster.

Wat sware concientie soude dat voor ons
wesen/ dat wy de mensen in sulcken groo-
ten schade ende schrick souden brenghen/
daer goet en bloedt aenhanght/het en medi-
teerden niet alleen datmen ons terstadt wt
banden/ maer souden mediteren een kriem
tot de doot. Daerom bidde ick sulcken per-
soonen die soo lichtelijck ons hebben ghe-
blameert haer eyghen concientie beter te
werck stellen ende soo lichte vonnisse niet en
gheuen.

Maer

Maer ter contrarie soo het oprechte pestkliren sijn / en dat sy wel ghesweet hebben soo is de pestklire vermeedert en oock de pijne. Ende de kortse en is niet gemindert / ende meer ander teeckene beuint men / waer wt men klaerlijck kan ordeelen en bewijsen / dat het warachtelijck pest is.

Nu valter noch wat te segghen ondre sommighe dat wy te vroech Corosyf setten / maer dat wijt eerst moesten stouen / en pappen oft plaesters leggen om te rijpen.

Is seeker, dat sy gheen experientie oft verstant van sulcken accidenten en hebben. Hier op willen wy onse reden gheven / het welck wy langhe iaeren gheuseert en ghe- experimenteert hebben / heb veel ontallijcke menschen / Godt lof sonder roem ghesproken / het leuen gesalueert / die anders souden ghestorven hebben vanden onghenadighen grooten brant die sy by haer hadden. Maer intijts een venster open gedaen / waer door hem het fenijn ende brant can Exalieren ende wttrecken / haer ingheuende van die Antidoten, ende van buyten Axtractiuen ofte naer hem treckende medicamenten op legghen.

Alsoo dan versekert sijnde dat het vuylt / want die pijne na het sweeten soo groot worden datmen nauwelijckx en derf aentasten : dan considereren wy twee saken.

Voor deersten waert dat wy begosten eenige pappen oft Cataplasma / oft plaesters oft stouinghe van eenighe sapen/ wortelen/ kruyden/ soude ten minsten neghen oft tien daghen aenloopen eerder materie in wesen soude / daerentussen soude den siecken duysent pijnen lijden / ende de Cortse soo vehemet datter de doot volghen souden by faute ende ter oorsaecken somtijt datmen het fenijn ende brant gheenen wtganck in tijts en hadt ghegeven.

Voor het tweede/ soo valt te considereren/ dat den Corespf die wy opleggghen seer atractief ofte aentreck ende is/ den welcken Coresief terstont sijn operatie doet / ende dat op een vre min oft meer. Onse Coresief sijn operatie is/ dat hy mortifiseert ofte doot bynt die pest buyle/ met het fenijn daer in besloeten/ dat den pacient terstont gheen pijn daer meer in en heeft/ als voorē in veerna/ wāt wy daer genochsaem experienti af hebben. Die Cortsen minderen / sy beginnen beter te rusten/ den apetijt wort beter/ in somma alle saecken gaen dickwils wel. Alsoo practiseren wy in Carbonchelen ofte Antraxsen, want somighe Carbonchelen datmē die liet weyen na haer guste / soude haer dickwils soo breet setten als een telyoer/ het welcke een onuerdrachelijcke pijne is/ ia gelijck een vier voor den sikeu/ ende allen dagen

daghen meer ende meerder pijn / de Cortse meedert/ter tijdt dat hem begint te ringhen/ het welcke somtijt tien ofte twelf daghen aenloopt/ daer en tussen soude den patient al veer te soecken sijn.

Maer wy leuen daer mede int eerste instant/als met die Bubonen/want int eerste soo en is de pijn soo groot niet als int leste/ daerom sijn die krachten oock noch stercker by den siecken int eerste.

Soo nemen wy als dan daer een ooghe op hoe verre het hem alreede vertoont. Soo accomoderen wy onsen Cappitellum, naer die groote / soo het wesen moet / legghent plaesterwijs met plucsel daer bouen op/ en dit morrificeert terstont in corten tijt/ soo dat de pijn vanden Antrackx ofte Carbunkel terstont wechgaet / dit zijn operatie ghedaen hebbende/soo scharifiseertmen de Carbonckel, die daer doot ghebeten is met de schaers oft lanset/ soo diep tot aen het ghesont vlees: alsdan hebben wy onse rotsaluē byde hant/ tweemael des daechs vermaeckt/met plucsel wel vet met een plaester Diaculom met de gomme ende Basilicum onder malcanderen ghemenght.

Onse rotsalue vvort alsoo ghemaeckt.

VVy nemen het sop van roep koolen ontrent eenen pot/ vier pont verse ver-

verkens lise / dit samen ghemenght / en samen in eenen aerden pot inde schou by het vier ghe set / seuen oft acht daghen lanck / latent alsoo disteleren / daer na hanget ouer het vier / en latent al die vochticheydt versteden / perssent door een stramijn / en latent koutworden. Jck maeck de mijne op een ander manire maer met dese voorschreuen kondy ghenoch gheraecken

Dese rotsalue is van wonderlijke kracht / al en is sy maer van twee supstantien ghemackt / de verckens lise in haer seluen is werm en vochtich / het rijpt seer / en doet haestelijc de pestkool scheyden van het goet vlees.

Het sap vande koelen / heeft een verborghen treckende kracht in hem / alsoo dat het altijt vochtich blyft / op het gheswil ofte Escar, ende alsoo ist het fenyn na hem wttreckende.

De Escar ofte kool ghescheyden sijnde / soo gebruycken wy een Digestief ofte wiecksalue ghemaeckt van Venetschen Termentijn die schoon en claer is / vier onsen / twee doeyerē van eyeren / saferaen een half dragma ghepulueriseert / dit onder malcanderen ghemenght / met wieckenindie wonden gelept / daer bouen over een plaester van Basilicum oft Diaculum simplex, continueert alsoo vijf oft ses daghen tertijt ende wylen

da

dat schoon root is/ en aenwast alsdan ghebruycken wy Vnguntum Aurum, oft Mundicatief catium, apium ofte iet dierghelijcke/ verbolghens met plaester Diapalma, tria fermicum, tot volcomen gheneesinghe gebeurt dat het vlees te hooch wast moetmen wech nemen met ghebrauden aluijn Presipitæt ofte dierghelijcken.

Nota,

Aengaende van die gheswillen die comẽ ontrent den regioen der ooren Paroditas genoemt/ machmen inde eerste instantien soo niet tracteren/ ghelijck die voorgaende gheswillen/ want hier moetmẽ met discretie toe gaẽ want dit is een konde partije/ en lancsaẽ tot rijpinge/ ende oock eenighe groote aderen/ die daer ontrent geleghen sijn soo handeltmen daer mede aldus/ alsoo haest hem sulcken gheswillen setten ontrent die ooren soo nemtmen een plaester Diaculon met de gommeu, met Basilicum, daer wat poedre van Ephorbium onder ghemenght/ en nemen gemerckt waert hem wilt verheffen/ legghen daer een vette plaester van dese op/ macken terstont een pap oft catplasma hier na beschreven.

Nemt witten hemswortel/ ende wortelen van witte lelien al vers schoon ghewassen/ die hemswortel kleijn ghesneden / die leliwortelen de liesen ofte schellen afghepelt/

ſamen in eenen pot gedaen gieten daer ſoet melck by/en laet die wortelen wel moru ſteden/ dan wel geſtamt tot pap in eenen mortier/ nemt dan een half pont vyghen ſteckt die aen eennen houten ſpit / leghtſe wat op den rooſter wat geebraeden en gheſtamt/en lijnſaet meel te weten die niet gheperſt en is maer daer de olie noch in is / ende Fena grecum al fijn ghepulueriſeert / van elckx drij onſen al deſe dinghen onder malcanderen ghemengh met ſoet melck / ſiedet te ſamen dat ſijn conſtſtentie heeft ghelijck een pap oft Cataplaſma.

Ten leſten doet daer by twee ofte drij onſen oli van witte lelien/ met ſoo veel vercкens liſe ſamen onder malcanderen gheincorporeert/ ende werm houē op die plaeſter gheleet/alſoo ver het gheſwil hem begrijpt.

Item noch een ander Cataplaſma.

NEmt hemſwortel/en wortel van witte lelien ſiet die wel morwe en ſtampt die ſamen in eenen mortier/menght daer onder het poeder van lijnſaet/Fene greci, van elckx twee onſen/met ſoet melck.

Nemt witten hemlwortel/ een pont lijnſaet met fenigres van elcx een vierendeel / gidt daer op ontrent drij potten heet water

water / latet alsoo staen beydt vier vijf ofte ses daghen / dan samen ghesoden dan wort het slymachtich / dan gestamt in eenen mortier stijf wtgheperst / van dit slijm onder de Cateplasma ghemenght ontrent vier goede lepelen vol : alsdan wat soete boter met oli van witte lelien / elckx twee onsen samen ghesoden tot een goede forma ofte consistentie van een pap oft Cataplasma / werm op die ghiswillen ghelpt als voren.

Ende wanneer dit geswil wat rijpt / ende hem verhef / legghen als dan wat Corsijf daer op ende doen daer mede / ghelijck van dit voorgaende / tracteret en continueert tot de volcomen ghenesinghe.

Item noch een ander Cataplasma op de gheswillen daer groote pijne is / om die wat te versuten

Nemt de kruymen van twee wittenbroeden doet die in een aerden potteken / gidt soet melck daer by / siedet samen dat dick wort / doet daer vp soete boter vier onsen / safferaen een half dragma in een kommeken ghebroken met soet melck met drij oft vier doyeren van eyeren / maer de pap erstē vant vier genomen: dese pap is seer goet op alle plaetsen / daer geswillen oft inflamatien comē / stilt datelijc de pijne / en blijft hier mede continueren tot dat in goede dispositie is.

Goet gunstigen leser wy souden noch

menicte van remedien hier konnen inuoerē/ maer ick meyne dat wy met dese voorverhaelde sullen volstaen.

Maer aleer wy ous tracktaet eynden/ soo sijn wy van sin/noch eenighe discoersen te verhaelen/ van eenighe abusen die ons te ghemoet ghecomen sijn/eenighe iaren herrewaerts: namentlijck veel dienerse persoonen/ die haer betrout hadden/ op eenighe schyfkens ofte rondeelkens de groote van eenen pflipus dalder/ in root ermosijn ghenapt/gemackt van arsenicum/mercurium/ suplimatum/ auri pigamente / ende diergelijcken/ die sy aen den hals droeghen om bevrijt te syn vande pest.

Maer is abuys/want wy menigē mense/ die wy lycten/ en vande pest gestorven waren/sulcken dingen afgedaē hebben/ dit wy eens op een iaer wel vijftich en weer by den anderen hadden: daerom seg ick dat in sulcker voeghen menich mens bedrogen wort/ die haer daer op betrouen / en te seer verstouten by eenighe sicken te comen / oft in gheinfecterde huysen te gaen / soo wy dickwils beuonden hebben.

Alsoo oock ouer acht ost negen iaren eenen mester Peter Mariana van luyck geboren/ die in dien tijt van onse Heeren Magistraet in dinste wert genomen voor pest-meester: die hem vermat in weynich daghen de pest

wt Antwerpen te weeren / ende de selve te beurijden welcke Meester Peeter in dien tijt / veel van die rondeelen aen het volc verkoocht/maer kreghen soo wel de pest en stirvē daer van als andere/diet niet en hadden/hy was ghefoziert van stadts weghen in een huys by het Casteel / ende sou voor gaste trecken dry duyseut gulden t'spaers. Ick wiert vande Heeren Polysijmeesters ontboden / op haer camer / ende my wiert t'selue voorgehonden/datter sulckeuen meester hem presenteerden om onse stadt van pest vry te houde/ wat my daer van docht: waer op ick antwoorden / soo hy dat doen kan/ belove daer vooren van weghen ons Clooster te contribueren iaerlyckx hondert gulden/want wy dan kregen herelijcke Comensalen die haer costen wel betalen die wy in tijden van pest niet en krijgheu/maet het quam al contrarie/want alle de mensen die van sijn dranckken droncke by na al stiruen ic en weet gheen die opquamen/want hy selue veruerrt was/ ende en dorsten by de sieken niet comen / maer sont sijn knechten met dranckken by de siecke die daerom niet en liten te sternen. Ja selfs stierf een van sijn knechtē in dien tijt vāde pest dat ick dit ver haelis meer tot waerschouwinge vāde goede lieden / datse haer niet lichtueerdelijck en verstou ten/en haer seluen bedrieghen.

Item

Item noch een ander discours vande spaẽsche vliegẽ/met heefdeech en wijnasijn samen gestampt/en plaesterwijs opghelept/ drij oft vier handen breet onder het gheswil om bleynen te makẽ/ende alsoo die pest te diverteren/ het welck nu ghemeyn in usantie is by onse nieu schrijvers/ het welck wy niet en begheeren te verachten/ maer en konnen daer oock gheen groote deught af segghen/ want die bleynen en zijn maer boven op de huyt/ maer het Epidermus deur oft opghetrocken/ het welcke gheen secours en kan ghegheven aen het gheswil/ het zy waer het zy/ het sal even pijnelijck blijven/ soo wy dat ghenoegh ghesien hebben.

Maer wy houdent voor goedt in eenighe andere heete cortsen/ daer can't wel deught doen/ want den brandt wordt daer door uytghetrocken.

Maer ten can niet missen/ ghelijck wy hier voor verhaelt hebben met onse Corrosijf oft Capitellum/ dat is het alderbeste.

Noch een ander Historie.

My zijn wel te voren ghecomen eenighe practisijnen die hen lieten duncken dat sy groot verstandt hadden vande accidenten der pest te cureren: jae beroemden hen/ dat sper wel ghecureert hadden/ die met peper-

corens uytgheslaghen waren. het welck wy onwaerachtich houden. Want sulcken siecken vande pest / daer haer pepercorens openbaren / en sullen niet langhe leven / maer alle haest sterven / want wy hebbender al ettelijcke duysent ghesien in sessendertich jaren tijdts / maer noyt iemandt daer van weten ghenesen.

Maer daer is een sieckte diemen Scheurbuyck is noemende / die over het gansche lijf met sulcken placken uytslaen al oft pepercoren waer / ende die sulckx niet en kent / wordt hier me bedroghen / ghelijck noch niet langhe gheleden eenen huysman van Ooderen / met de selve sieckte besmet zijnde / quam hier inde stadt tot eenen Chirurgijn om hulp oft raedt van hem te hebben : den Chirurgijn den boer soo uytgheslaghen siende versloech hem / en seyde : Ghy en moet hier niet zijn / maer gaet naer de Cellebroeders. Den goeden man quam in ons Clooster / en seyde dat hy van sulcken persoon ghesonden was. Ick hem siende dede hem voor d'eerste sijnen mondt open doen / en bevondt het tantvleesch swert gheswollen / de tanden bedeckt / ick seyde: Vrient ghy hebt een sieckte diemen Scheurbuyc heet. Wy gaven hem raet en was haest ghenesen.

Weynich tijt te voren was de maerte van den ouden portier vande Slijckpoorte vande selve

ſelve ſieckte ſieck: de eerweer. Paters vande Jeſuyten die adminiſtreerden haer de kercken rechten ende de heylighe Sacramenten/ en ſeyden datſe tot morghen niet leven en ſoude wacht en begheerden het brandt-hout niet dat in dit huys lach te bewaren / ick viſiteerde haer ende ſeyde dat geen peſt en was/ waer van ſy alle verwondert waren / alſoo het bleeck / s'anderdaeghs als wy wederquamen/ dat den patient beter was.

Item eenen jongen tot eenen Pepercoeckbacker aen Schutters put naeſt de Trou/ daer eenighen tijt te voren de ſieckte was geweeſt/ was oock ſeer uytgheſlaghen / brochten den jonghen t'onſent/ ick ſeyde dat gheen quaet en was/ maer ſy en waren niet geruſt/ maer lieten den jonghen acht dagen t'onſent/ en ghinck gheſont naer huys.

Item teghen over het Borcht Kerck-hoff tot eenen arbeyder vande Werf / was een dochter alſoo uytgheſlaghen: ſy quamen t'onſent gheloopen datmenſe ſoude buyten draghen/ wy quamenſe viſiteren/ en was als voren/ en binnen weynich tijt ghe neſen.

Item over 20. jaren ombegrepen den tijt/ ben ontboden gheweeſt tot Baſel op het hof/ alwaer een maerte gheſtorven was / en uytgheſlaghen met alſulcken placken/ het was daer voor peſt ghevifiteert/ van die daer verſtandt af hebben wilden. Den Heer Mons

de Likis Hooch-balyau was ghevlucht/ het Hof en Dorp was in roeren / maer wy dit voor goet wijsende bleef met blijschap al goet/ en in stilte.

Noch heb ick diversche sulcken visitatien ghedaen / soo van kinderen die t'onsent ghebrocht wierden/oock buyten ons huys / soo binnen als buyten dese stadt / al te lanck om verhalen.

Daer zijn noch andere soorten van kortsen ofte legher-sieckte / alsoo wy met menichte inde legher sieckte van Berghen ghenoegh ghesien hebben/dat sy vol placken waren als pepercorens.

Daer zijn kinder-pocken diemen kinder swerte pocken heet die oock sulcken placken krijghen.

In Italien en Duydtslandt/ heb ick ghehoort dat somtijts sulcken sieckten regneren/ die met sulcken placken uytslaen als peperkorens.

Alsulcken moghen sy ghecureert hebben/ ende laten haer duncken dat het rechte pest is ghweest/ zijn daer in seer gheabuseert / ende blijven soo in die erreur en dolinghe.

Item noch een discours van Fistels.

DAer valt noch te segghen van onse nieu schrijvers / dat die persoonen die by de

pest

pest verkeeren sullen fistels draghen/ tot haer bewaeringhe. wy en mispryfent niet/ maer hebt dickwyls gheraden ende oock menighe ghestelt/ nochtans en isser niemant van allen onse Broeders in ons heel Provincie/die ick weet die fistels draghen oft hebben/ nochtans wy zyn tot noch toe bewaert gheweest Godt lof.

Dan houden voor goede preseruatiben eenen vetten boteram en eenen teugh goedt out bier als wy't oock hebben.

Beminden Leser wy souden noch veel discoursen historis-gewys hier konnē voortsbrenghen/ maer willent hier mede laten blyven om V. L. oock niet verdrietich te maken met langhe propoosten/ ende en is oock myn intentie niet gheweest met dit Tractaet te schryven om veel historien te verhalen/ maer bidde Godt almachtich / door sijne goedertierenheydt/ dat hy believe dese schrickelycke sieckte de pest/ die nu soo langhe Jaren ons heeft besocht/ons nu wil afweiren/ ende ons verleenen een langdurighe ghesontheyt/ ende hier namaels het eeuwich leven/Amen.

FINIS.

Andere accidenten en wil ic my niet moeyen/ maer laet de Chirurgyns in haer affairen/ ten waer in eenighe gheinfecteerde huysen.

Jck

Ick dencke met Godts gratie oock uyt te laten gaen mijne loffelijcke ende ghelucki-ghe reyse van Jerusalem/waer in ghy claer-lijcken sult konnen lesen en bemercken/ hoe en in wat manieren allen die heylighe plaet-sen gheleghen zijn / ende hoe die teghenwoor-digh staen.

Men salse te koope vinden by Guilliam Verdussen/op onse Lieve Vrouwe Kerc-hof.

Dit cort Tractaet vande Peste, beschreuen door Broeder IAN VANDER LINDEN, Pater vande Cellebroeders binnen Antwerpen, out Meester ende Practisijn over die selve sieckte, sal tot preseruatie ende ghenesinghe der voorseyde sieckte, profijtelijck ghedruckt worden. Desen 26. Decem-ber Anno 1633.

Zegerus van Hontsum Canonicus
& Pœnit: Ant. Lib. Cens.

